

Länstyrelsen
Örebro län

Mia Geijer
Direkt: 010-22 484 63

YTTRANDE
2015-05-11

Dnr 430-1194-2015

Remiss avseende Riksantikvarieämbetets rapport om Farokonventionen – Europarådets ramkonvention om kulturarvets samhälleliga värde (Ku2014/591/KA)

Riksantikvarieämbetet (RAÄ) har på regeringens uppdrag utrett förutsättningar för och konsekvenserna av en eventuell anslutning till Europarådets Farokonvention. Länsstyrelsen i Örebro län vill härmed lämna följande synpunkter på rubricerade remiss.

Sammanfattning

Länsstyrelsen i Örebro län stödjer Riksantikvarieämbetets slutsats att det är rimligt att Sverige ansluter sig till Farokonventionen. Konventionens innehåll ligger väl i linje med de kulturmiljömål som ligger till grund för Örebro läns arbete med kulturmiljö och kulturarv samt andra konventioner och måldokument som styr verksamhetens inriktning.

Utifrån erfarenheterna av det bristande genomslag som Europeiska landskapskonventionen fått anser dock Länsstyrelsen i Örebro län att ratificeringen av Farokonventionen bör åtföljas av en handlings- eller åtgärdsplan som tas fram i bred samverkan mellan den offentliga kulturarvsförvaltningen och civilsamhället. Vidare anser vi att vissa justeringar av såväl den offentliga kulturarvsförvaltningens uppdrag och organisation på nationell, regional och lokal nivå som legala justeringar på sikt är nödvändiga.

För att stödja demokratiska kulturarvsprocesser och för att balansera de långsiktiga verkningarna av ett aktivt ekonomiskt brukande av kulturarv anser vi vidare att det krävs att den offentliga kulturarvsförvaltningens resurser stärks om konventionen ratificeras.

Generella synpunkter

Som anförts ovan ligger stora delar av konventionens innehåll väl i linje med den inriktning som präglat kulturmiljövården under de senare decennierna. Det gäller inte minst betoningen av att aktivera civilsamhället i kulturarvsarbetet. En brist i rapporten är att den till största del utgår från det arbete som RAÄ som central myndighet för kulturarvsarbetet utfört. Ett aktivt arbete med inkludering som mål genomförs av såväl länsstyrelser som museer och är vida mer omfattande än de få exempel som nämns i rapporten.

I ett initialt skede torde inte några större förändringar av målsättningarna för kulturarvs- och kulturmiljöarbetet vara nödvändiga. Däremot kan en ratificering av Farokonventionen vara ett stöd för ytterligare aktivering av arbetet för att finna metoder för inkludering och delaktighet i de offentliga kulturarvsprocesserna. Till skillnad av vad som underförstått framgår av konventionens formuleringar kommer ett sådant arbetssätt att kräva ökade samhälleliga resurser.

Att enbart ratificera Farokonvention ”för den goda sakens skull” eller ”påverka de länder där en implementeringsprocess kan göra stor skillnad” är en hållning som länsstyrelsen i Örebro län inte kan stödja. För det första har redan ett stort antal av de länder som skrivningen sannolikt syftar på redan ratificerat konventionen. För det andra ställer ett arbete som till fullo motsvarar konventionens intentioner på sikt krav på förändringar i den offentliga kulturarvsförvaltningens organisation, kompetenssammansättning och i den lagstiftning som reglerar hanteringen av fysiska kulturmiljöer (Kulturmiljölagen, Miljöbalken, Plan- och bygglagen m fl), även om konventionen i sig inte har någon rättslig verkan. Länsstyrelsen i Örebro län anser därför att en ratificering av Farokonventionen bör åtföljas av ett handlings- eller åtgärdsprogram som tas fram i bred samverkan med andra berörda myndigheter och med civilsamhället.

Länsstyrelsen delar RAÄ:s uppfattning att konventionen på flera punkter är problematisk genom sin dualism. Exempelvis gäller detta förhållandet mellan den individuella rätten till tolkning och bruk av kulturarv å ena sidan och önskan att utmejsla ett gemensamt Europeiskt kulturarv å andra sidan. Önskan att skapa en specifik Europeisk kulturarvsgemenskap är problematisk, även om denna ges en mångfald av uttryck och möjliggör

parallella berättelser. Europa har i alla tider interagerat med en vidare om värld från vilken man hämtat såväl idémässiga impulser som förebilder för materiella uttryck. Europa har också agerat i ett globalt sammanhang både som handelspart och som kolonizatör, där andra världsdelars humana och ekonomiska resurser tagits i anspråk för en europeisk ekonomisk utveckling. Dagens stora flyktingströmmar från länder utanför Europa aktualiserar frågan om dessa människors rätt till sina kulturarv, samtidigt som de kulturarv dessa människor för med sig kommer att påverka det Europeiska kulturarvet över tid.

Den individuella rätten till kulturarv får inte härdras. Rätten för en individ att bruka kulturarv bör inte ske på ett sådant sätt att andra exkluderas från att bruka kulturarvsresurser och utöver vad som är rimligt i förhållande till egendomsrättsliga anspråk. På samma sätt gäller det rättigheter för de s k ”Heritage Communities” som konventionen förespråkar. Sådana ”Communities” måste dock få bildas fritt, och det kan också tänkas att flera ”Communities” arbetar parallellt med samma eller likvärdiga kulturarv om bejakandet av kulturarvens mångfald ska fullföljas. Den offentliga kulturarvsförvaltningens expertroll blir då att balansera olika Communities olika agendor och stävja exkluderande kulturarvsbruk. Det kommer också att ställa ytterligare krav på metoder för värdering och urval, som inkluderar och väger olika gruppers, både aktiva och inaktiva, och aktörers intressen. Den svenska lagstiftningen på kulturarvsområdet betonar allas ansvar för kulturarvet och kulturmiljön definieras som ett allmänintresse i Plan- och bygglagen och hänsyn ska tas enligt Miljöbalken. Farokonventionen skulle ge ytterligare tyngd åt skyldigheter att ta ansvar och hänsyn i hanteringen av kulturlandskapet.

Kulturarvsförvaltningen arbetar idag aktivt för att öka dialogen och deltagande i kulturarvsprocesser. Arbetet är långsiktigt och olika individer och grupper visar olika benägenhet att delta i processerna. Konventionens antagande att kulturarvsarbetet kan ändra inriktning från ett vetenskapligt perspektiv till ett brukandeperspektiv och från ett äldre och snävare och till ett yngre och bredare kulturarv känns utifrån hittills gjorda erfarenheter väl optimistiskt. De vetenskapliga perspektiven är efterfrågade men de kan naturligtvis få ändrad inriktning utifrån vad kulturarvsbruket efterfrågar. Samtidigt är det viktigt att vetenskapligt följa förändringar i kulturarvsbruk. Det kommer även i fortsättningen vara ett viktigt uppdrag för den offentliga kulturarvsförvaltningen att, med stöd av vetenskapliga argument, verka för

ett offensivt kulturmiljöarbete där även nyare miljöer inkluderas, t ex sådana som illustrerar det sena 1900-talets samhälleliga utveckling.

Konventionens betoning på kulturarvet som en resurs för ett hållbart samhällsbyggande överensstämmer väl med den inriktning som kulturmiljövården haft under de senaste decennierna. Det är viktigt att betrakta hållbarhet ur ett bredare perspektiv än det i dag dominerande, vilket Farokonventionen ger stöd för. Farkokonventionen delar den Europeiska landskapskonventionens hållbarhetsdefinition, vilken inkluderar de kulturella och humanistiska perspektiven på landskap. Genomslaget av detta synsätt är dock ännu begränsat, vilket inte minst märks i arbetet med miljömålen, men också i många av de frågor som styrs av t ex Miljöbalken och Plan- och Bygglagen, där de strikt naturvetenskapliga och ekonomiska perspektiven ännu dominerar.

Konventionen ställer stora förhoppningar på kulturarvets förmåga att överbrygga konflikter. De senaste årens utveckling visar dock att kulturarv aktivt kan missbrukas i syfte att underblåsa konflikter, i synnerhet sådana som knyts till religion, språk, etnicitet o s v. Konventionen betonar samtidigt vikten av att kulturarv blir en levande del i undervisningen på alla nivåer, vilket kan bidra till att stävja ett sådant missbruk. Det ställer emellertid stora krav på att forskningen kring kulturarv aktiveras och breddas, på att resurser finns tillgängliga för förmedling och levandegörande samt på ett professionellt deltagande i kulturarvsprocesser. Den offentliga kulturarvsförvaltningen torde därför inte kunna minska i omfattning om konventionens intentioner ska följa fullt ut även om dess inriktning och arbetsmetoder även fortsättningsvis kommer att förändras.

Konventionens betoning av kulturarvets ekonomiska potential är ur ett svenskt perspektiv något optimistisk. Det ska också tas i beaktande att konventionens text är framtagen i skede där många länder minskar sina anslag för kulturarv och där en diskussion förs om att den tilltagande massan av fysiska kulturarv kräver orimligt stora samhälleliga resurser i förhållande till det som uppfattas som nyttan av kulturarvsarbetet. Sverige är ett glest och geografiskt sett ojämnt befolkat land och ett ekonomiskt incitament för bevarande och för kommersiell utveckling av kulturmiljöer saknas ofta i delar av landet där befolkningsunderlaget viker. Ändå är det viktigt att kulturmiljöer hålls levande över hela landet. Att överlämna ansvaret för kulturarvets bruk och bevarande till en konsumtionsbaserad marknad innebär många risker på längre sikt. För det första riskerar urvalet

av kulturmiljöer och de historier som kopplas till dessa kommer att styras av vad som är gångbart, t ex miljöer som uppfattas som vackra, medan miljöer som är mindre estetiskt tilltalande eller som rymmer svåra berättelser riskerar att försummas. Vidare ökar risken för ”tillrättalägganden” och för att vissa berättelser undantrycks. Ett allt för hårt brukande kan också leda till slitage, förbrukande av kulturarvsresurser. För att stävja detta behöver den offentliga kulturarvsförvaltningen vara en aktiv part tillsammans med andra aktörer. Det ställer i sig krav på samhälleliga resurser, utöver juridisk styrning, för att kulturarvsförvaltningen ska kunna vara en attraktiv samverkanspart.

Ett mer positivt synsätt är att se offentliga medel som ett verktyg och den offentliga kulturarvsförvaltningen som en aktiv part i säkerställandet en kulturhistorisk infrastruktur som har såväl god geografisk spridning som innehållsmässig mångfald. Initiativ till bevarande av kulturmiljöer kan tas av såväl fastighetsägare och föreningar som offentliga aktörer. Fastighetsägare och ideella aktörer representerar ett värdefullt kunskapskapital som kan tas till vara i levandegörandet av kulturarv. Bevarande och underhåll av kulturmiljöer skapar arbetstillfällen och utifrån bevarandearbetet skapas möjligheter för entreprenörskap med kulturmiljöerna som grund. I nästa led genererar sådana verksamheter inkomster för det lokala näringslivet. Bergslagssatsningens utveckling av noder som illustrerar olika perspektiv på bergshanteringens historia är ett handgripligt exempel på samverkan mellan regionens kommuner, näringsliv, ideella aktörer, länsstyrelser och Riksantikvarieämbetet med utgångspunkt från ett synsätt som överensstämmer med konventionens intentioner på såväl inkluderande, mångfald av berättelser som ekonomiskt bruk av kulturarv i syfte att uppnå en hållbar samhällsutveckling i regionen.

Kjell Unevik
Länsråd

Mia Geijer
antikvarie